

Лазар Ђачић

Црква Вазнесења Господњег, Суботица

exapostilar@gmail.com

DOI: 10.18485/rit.2022.20.38.2

УДК: 27-9

Оригинални научни рад

Датум пријема: 2.2.2022.

ЖИВОТ И ДЈЕЛАТНОСТ ТЕОДОРА МОПСУЕСТИЈСКОГ

Резиме

Овај рад доноси сажети приказ живота и дјелатности Теодора Моисуестијског (око 352-428), као и сам ток развоја сукоба након његове смрти до коначне саборске осуде у Цариграду 553. године. Поред његових (пре)осијалих дјела, нарочито ња највећа ће бити усмерена на Католическе омилије, које по својој садржини обилују бољаштвом литургијског материјала, и у њом поједу, по нашем мишљењу, далеко предњаче католическа свештита Кирила Јерусалимског или свештита Јована Златоустог.

Кључне ријечи: Теодор Моисуестијски, католическе омилије, Диодор Тарсијски, егзегеза, васељенски сабор, Кирило Александријски, јерес, Несторије.

Живот и дјело

Подаци који говоре о Теодоровом животу јесу прилично оскудни, нарочито они који се тичу његовог раног периода.¹ Рођен је око 352. године у Антиохији Сиријској, у богатој и имућној хришћанској породици. У раним годинама придружује се Јовану Златоустом и Максиму, који ће касније постати епископи Константинопоља и Селевкије, у школи познатог софисте Либанија. Ту је Теодор учио филозофију, књижевност и реторику. Потом на Форуму започиње студије права, будући да је имао у плану да постане правник и да буде у грађанској служби. На Форуму проводи врло мало времена. У осамнаестој години, под утицајем Јована Златоустог, придружује се својим пријатељима у Аскепериону – монашкој школи Диодора² и

1 в. Robert E. Carter, *Chrysostom's Ad Theodorum lapsus and the early chronology of Theodore of Mopsuestia*, у: *Vigiliae Christianae*, Vol. 16, No. 2 (Jun, 1962), 87

2 Антиохијска школа је у личности Диодора Тарсијског спознала једног од својих највећих богослова и библијских научника. У његово вријеме Антиохијска школа је доживјела процват и ушла у златни период свог постојања. Диодор је био веома образован и познавао је врло добро класичну јелинску филозофију, коју је изучио у Атини, гдје је студирао заједно са Василијем Великим, Григоријем Богословом и Јулијаном Отпадником. Антиохијска катихетско – егзегетска школа, за разлику од Александријске школе, у својој почетној фази (око 260. године) није била установа, него тек касније, она под окриљем Диодора Тарсијског постаје школа у правом смислу те ријечи. Припадници Антиохијске школе су придавали већи нагласак, када је ријеч о егзегези Светог Писма, литерарно – историјском значењу

Картеријуса. Теодор остаје у *Аскејериону* у Антиохији укупно осам година, учећи се од Диодора егзегези и теологији, а од Картеријуса подвижништву. Флавијан, епископ Антиохијски, снабдјевао је Диодорове ученике бројним библијским рукописима и учио их препознатљивом антиохијском методу дословног (= буквалног) тумачења Писма. Ипак, Теодор не остаје задуго у *Аскејериону*. Убрзо након што је дошао, Теодор напушта монашку школу и њену строгост и враћа се на *Форум*, са намјером да заврши започето.³

Премда још није имао ни двадесет година, Теодоров повратак свјетовним стварима није био последица ни његове младалачке хировитости ни ти је то недостатак карактера. Његов повратак је био заснован на његовом интезивном осјећају дужности према имовинским питањима. То је био исти израз односа према дужности коју је показао у *Аскејериону*, гдје су цијели дани провођени у читању а ноћи у молитви, са непрекидним постом и спавањем на земљи, као и са свим другим видовима подвига. Златоусти му пише писмо⁴, убојећујући га да се врати свом пређашњем братству, што Теодор и чини, остајући у *Аскејериону* до 378. године. Са својих двадесет година Теодор саставља свој први коментар на књигу Псалма, започињући и коментар на Петокњижје. У годинама које слиједе, Теодор стасава у врсног егзегету антиохијске школе, бивајући првим који је преузео Диодоров метод дословног тумачења и развио га у историјско – критичку методу, врло блиској оној која је данас општеприхваћена као нормативна.⁵

Када је његов учитељ Диодор постављен за епископа Тарсијског 378. године, Теодор напушта *Аскејерион* и придружује се Флавијановој заједници у Антиохији, гдје остаје током дужег периода. Пет година касније, 383. године, Флавијан га рукополаже у свештенички чин. Када је постао свештеник, Теодор се фокусирао на доктринарно и катихетско дјело, свесрдно се старајући да заштити своје стадо супростављајући се аријанцима, евномејцима, аполинаријевцима, маговима и алегористима.⁶

Његова слава је била све већа, и као проповједника и као ватреног поборника православља, те је тако 392. године хиротонисан за епископа Моп-
борника православља, док су се александринци више посвећивали проучавању алегоријског и анагошког смисла Светог Писма, трудећи се да открију у њему онај дубљи, скривени смисао (в. Драган Радић, *Теодор Мојсусејијски као тумач Свејој Исма*, у: *Српска теологија данас 2009* (2010), 217, нап. 8 и 9).

3 в. George Kalantzis, *The christology of Theodore of Mopsuestia as expressed in the greek fragments of his „Commentarius in evangelium Ioannis apostoli“*, A dissertation, Vol. I – II, UMI: 9731281, Evanston 1997, 5-6

4 в. *Ad Theodorum lapsus II* у: PG 47, 309-316

5 в. Kalantzis, *нав. дјело*, 9

6 в. Kalantzis, *нав. дјело*, 10

суестијског у Киликији, након смрти епископа Олимпија. Двије године касније, 394. године, Теодор се налази у пратњи епископа Флавијана на сабору у Константинопољу. Глас о његовој слави стиже до цара Теодосија I, који га позива да говори на његовом царском двору. Цар је толико био дирнут његовом даровитостју да је изјавио да никада није срео таквог учитеља.⁷

До времена своје смрти, 428. године, Теодор је постао омиљени учитељ сиријске Цркве. Међу његове најпознатије ученике убрајају се: Јован Антиохијски (428-441), Теодорит Кирски (+466), Ива Едески (435-457) и Несторије Константинопољски (428-431). Теодорови списи су били широко распрострањени, а збирка његових писама је била непроцјењиви извор поука.⁸

Теодорова књижевна дјелатност је била широка и далекосежна. Созомен га описује као врснога znalца свештених Писама, и осталих реторских наука и филозофија. Његов рад је примљен са толиким дивљењем међу Источним Црквама, да је његов наследник Мелетије тврдио да би он довео у опасност свој сопствени живот када би рекао нешто лоше о свом претходнику. Теодорови списи су превођени на сиријски језик још за вријеме његовог живота, и њихова ауторитарност међу безбројним присталицама Источне Цркве – која је дуго времена обухватала област од источне медитеранске обале до Манџурије, и од Каспијског језера до Индијског океана – била је одмах после Павлове. Чак и Кирило, чувени александријски учитељ, помиње догађај у коме група сиријских епископа, суочених са алтернативом, узвраћа да ће се радије спалити него ли га осудити. У вијековима након његове смрти, Теодор је за Сиријску Цркву био егзегета *par excellence*, а његова дјела су увелико надилазила границе империје.⁹

Од његових списа најбројнији су свакако опширни коментари на Свето Писмо Старог и Новог Завјета, од којих највећи дио није сачуван. Од старозавјетних књига је тумачио Петокњижје, Псалме, Проповједника, Пјесму над пјесмама и Јова, затим Мале пророке и Исаију. Из Новог Завјета тумачио је: Јеванђеље, Дјела апостолска и дјелимично Павлове посланице, укључујући и посланицу Јеврејима. Од свих ових коментара остали су махом само фрагменти у катенама, на грчком и у сиријским и латинским преводима. Опширнији дијелови остали су из Излагања псалама и Коментара на Мале пророке (У PG 66, 124-696 и у новијем римском издању – Studi e

7 в. Kalantzis, *нав. гјело*, 10-11

8 в. Kalantzis, *нав. гјело*, 12-13

9 в. Kalantzis, *нав. гјело*, 13-14

Testi, 1949).¹⁰ Такође и Коментари на Јованово јеванђеље – на сиријском и на мање Павлове посланице – грчки фрагменти и латински превод. Од осталих Теодорових дјела најзначајније су његове *Катихетске омилије*, њих шеснаест на сиријском језику, тј. у преводу на француски, издате у Ватикану 1949. године, које су намијењене онима који приступају крштењу. Оне садрже богат литургијски материјал, и у том погледу далеко предњаче катихезама светог Кирила Јерусалимског или светог Јована Златоустог.¹¹ Његове омилије су драгоцен податак о вјери коју је исповиједао, као и о методи коју је примјењивао у раду са катихуменима прије њиховог крштења. То двоструко свједочанство нам још више помаже у процјени Теодорове православнојности и уопште за разумијевање древне крштењске катихезе.¹² Остала неегзегетска Теодорова дјела, која су остала у разним одломцима, јесу следећа: О свештенству, О Светоме Духу и Против Македонијеваца, О оваплоћењу и Против Аполинарија, одломци из Писама и друга дјела.¹³

Прилике у Цркви након смрти Теодора Моисејстичког

Иако се упокојио у миру са Црквом 428. године, готово цио вијек након своје смрти Теодор се налази у жаришту осуде и напада, махом од стране Александринаца, а нарочито Кирила. Настојећи да се супростави Несторију, Кирило се свом снагом борио да оповргне Теодора, те је тако његов трактат *Против Диодора и Теодора* заправо плашт под којим он то чини.¹⁴ То је јасно и из чињенице што Кирило све до Несторијевог ступања на константинопољски трон не заузима овако оштар став према Теодору. И не само да није заузимао овако оштар став, него је говорио чак и у корист Теодорових

¹⁰ Тумачење пророка је његово дјело из ранијег периода. У односу на тумачење псалама у коментарима на пророке мање се бавио филолошком анализом. Поготово се није бавио исцрпном семантичком анализом одређене ријечи или ширег језичког склопа. У коментару на књигу пророка Јоне се, за разлику од тумачења псалама, није бавио ни текстолошким питањима у смислу поређења различитих текстуалних традиција (в. Родољуб Кубат, *Трајовица Писма II*, Београд 2015, 264).

¹¹ в. Атанасије Јевтић, *Источни оци и њихови* 4. и 5. века, Београд 2003, 198. Иако еп. Атанасије сматра да Теодорове катихетске омилије заостају иза Кирилових или Златоустових катихеза, ми се, уз све дужно поштовање, не бисмо сложили са тим.

¹² в. Tomislav Zdenko Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *Katehetske homilije*, Zagreb 2004, xii

¹³ в. Атанасије Јевтић, *Источни оци и њихови* 4. и 5. века, 198

¹⁴ Несторије ће бити повод да Теодор Моисејстички, заједно са Ивом Едеским и Теодоритом Кирским, буде нападан и након Халкидонског сабора од стране Јустинијана (+565) у његовим чувеним трима главама, гдје он анатемисе сваког ко би стао у Теодорову одбрану. О овом спору видјети више у: Василије Васиљевич Болотов, *Историја Цркве у периоду Васељенских сабора; Историја бојословске мисли*, Краљево 2006, 324-343

антијеретичких дјела. Међутим, током сабора у Ефесу 431. године, Кирило користи могућност да отворено нападне Теодора, настојећи да се тиме фокусира на Несторија. Одмах након овог Сабора, под утицајем Равуле Едеског (412-435), Акакија Мелетинског и извјесног броја палестинских монаха, Кирило одлучује да се нарочито ангажује у нападу против Теодора. Током наредних неколико година, Кирило води двоструку борбу против Теодора. На политичком фронту – гдје настоји да очврсне Теодорову опозицију на Истоку, првенствено преко Равуле и Акакија, који траже помоћ од Прокла (434-446), новог патријарха константинопољског. Епископ едески преузима иницијативу по питању Теодорове анатемизације и налаже да се сви његови постојећи радови спале, по оптужби да *Мерфасгана* пориче да је Марија Богородица. На књижевном фронту – Кирило започиње дуготрајну епистоларну и клеветничку кампању, настојећи да подрије Теодора и Диодора, које је сматрао оцима несторијанизма. Оно што га је додатно подстицало да се супроставља овој двојци антиохијских отаца, била је претензија Источњака да Теодора и Диодора посматрају равноправнима са Атанасијем, Теофилом, Василијем и Григоријем.¹⁵

Године 435, смрћу Равуле, Кирило губи свог највјернијег присталице на Истоку. Његов наследник у Едеси је био Ива (435-457), Теодоров ватрени присталица, који настоји да отклони штету коју је нанио његов претходник. Други веома битан заштитник Теодора и Диодора јесте Теодорит Кирски, чија се *Apologia pro Diodoro et Theodoro* супроставља Кириловом трактату *Contra Diodorum et Theodorum*.¹⁶ Иако Кирилови напори нису били довољни да Теодор буде званично осуђен због *Мерфасгана*-е, његови напади су ипак учинили да се постави питање Теодоровог правовјерја. Међутим, Теодосије II (408-450), на Проклов подстицај, интервенише да се донесе привремено решење око спора између Александрије и Антиохије. Император шаље писмо Јовану Антиохијском указујући на то да нико не треба да напада оне личности које су се упокојиле у заједници са Црквом.¹⁷

Током овог периода, једини који је отворено говорио против Теодора на Западу био је Марије Меркатор (+450). Он у свом *Commonitorium*-у, који је усмјерен против Пелагијево јереси, истражујући како је Пелагијево учење

15 в. Kalantzis, *нав. дјело*, 15-17

16 У својим писмима Кирило се изражава веома оштро: „Теодор је имао уста и перо пуна богохуљења, која су достојно служила свога креатора, његове догматске гадости су горе од Несторијевих; Теодор није Несторијев ученик него његов учитељ” (Антон Владимирович Каргашов, *Васељенски сабори*, Београд 2009, 259).

17 в. Kalantzis, *нав. дјело*, 18-19

доспјело у Сирију, наводи да та јерес води своје поријекло од Теодора. Као додатак овом повезивању Теодора са пелагијанизмом, Марије Меркатор је превео на латински и оповргнуо неколико Теодорових расправа, укључујући и његов *Символ*. У преводу Теодоровог Символа Меркатор га осуђује као Несторијевог учитеља и подстрекивача несторијанизма.¹⁸

Чинило се да је Прокловом и Теодосијевом интервенцијом питање Теодоровог правосјерја ријешено. Током Петог васељенског Сабора у Халкидону (451), учесници су водили широку дискусију у вези са вјером и судбином личности, као што су: Диоскор Александријски, Евтихије, Теодорит Кирски, Ива Едески, Домна Антиохијски, Флавијан Антиохијски и други. Међутим, они се нису дотicali Теодоровог питања, иако су за то имали могућност када је његово име формално изнијето читањем *Ивиног њисма*. Ово прећуткивање од стране Сабора учинило је да Теодорове данашње присталице тврде да је он овим ослобођен кривице. Други иду чак и даље у својој тврдњи, те говоре да то прећуткивање указује на саборску свјесност Теодоровог доприноса развоју доктрине која је садржана у канонима Сабора и да је Сабор убијеђен у исправност Теодорове вјере у свему што је написао. Објашњење овог прећуткивања може бити и до те мјере поједностављено да се једноставно сматра да је Сабор имао друге и прече проблеме са којима је требало да се суочи, те се уздржао од покушаја да ријешити овај диспут који му није био на дневном реду. Како год, овај недостатак воље Сабора да се заузме за решавање питања Теодоровог правосјерја, што је повезано са саборским враћањем свргнутог Иве у његово сједиште у Едесу, дало је слободу Антиохијцима да прогласе да је ово била реафирмација њихове *Мерphasqana*-е.¹⁹

Али, без обзира на разлоге, Сабор је ипак одлучио да се не дотиче питања Теодорове православности. Тако, Теодор остаје у Црквеном миру и након закључења великих христолошких расправа његовог доба.²⁰ Међутим, Теодор ће ипак бити осуђен на Цариградском сабору 553. године као Несторијев духовни родитељ.²¹ Сабор се у својој осуди, која је бројала око седам-

18 в. Kalantzis, *нав. гјело*, 19-20. Јасно је да јеретички символ који му је Меркатор подметнуо (в. *Symbolum Theodori Mopsuesteni et ejus refutatio*, PL 48, 213-232) нема никакве сличности са симболима које коментаришу Теодорове *Кайихејске омилије* (в. Т. Z. Tenšek у: *Theodor Mopsuestijski, нав. гјело*, XIII).

19 в. Kalantzis, *нав. гјело*, 21-23

20 в. Kalantzis, *нав. гјело*, 23

21 Данас је све већи број научника који тврде да је Теодор осуђен на основу једне лажне и непријатељски настројене антологије која се приписује Леонтију Византијском (в. Радић, *нав. гјело*, 216, нап. 2).

десет теза извучених из Теодорових дјела, руководио догматско – пастирском бригом Цркве, а и настојањем да се брани ауторитет Халкидонског сабора и придобију монофизите за православље. Осуда Теодоровог богословља била је сасвим исправна, јер његово учење заиста директно рађа Несторијеву јерес. Његово схватање човјека блиско је Пелагијевом, јер и он прекомјерно истиче моћ човјекове воље. Теодор психолошки анализира људску личност и то онда равномјерно преноси и на Христа. Отуда је и суђен зато што је тврдио да је Христос могао да гријеши. У свом противљењу Аполинарију и његовом учењу, а сва му је христологија уперена против Аполинарија, Теодор је отишао у сасвим другу крајност, која је за резултат имала несторијанску јерес. Али, ипак, његова дјела која су сачувана углавном само у сиријском преводу²², будући да су након његове осуде по заповијести цара Јустинијана готово сва спаљена, садрже богат егзегетски и литургијски материјал.²³

Катихетске омилије Теодора Мопсуестијског

Немогуће је са тачношћу датирати Теодорове катихетске омилије, али највјероватније је да су оне изговорене негдје у периоду између 383. и 392. године²⁴ у Антиохији, како се обично сматра. Међутим, прије ће бити да су оне изговорене у Тарсу или Мопсуестији, будући да литургија чије коментаре оне садрже није она за коју Теодоров савременик, Јован Златоусти, свједочи да се служила у Антиохији.²⁵ Теодор је своје омилије изговорио у врло кратком временском раздобљу. У више наврата он подсећа на оно што је рекао дан раније или *ἡρεῖ̄ходних гана*²⁶, а у седмој омилији наводи да већ три дана говори о Христу.²⁷ Пошто су последње омилије, које су посвећење тумачењу свете тајне иницијације, изговорене непосредно прије крштења,²⁸ све то наводи на претпоставку да се катихетске омилије Теодора Моп-

22 в. Т. Z. Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, х и Фредерик Мек Леод, Теодор Мопсуестијски: *Христолошка прожејтосӣ њејовој̄ поимања Кришӣења и Причешћа*, у: *Гошиња̄к*, 14 (2015), 237.

23 в. Јевтић, *Источни оци и њисци* 4. и 5. века, 199

24 Тј. између његовог свештеничког рукоположења и хиротоније за епископа Мопсуестијског.

25 в. Enrico Mazza, *Mystagogy: A Theology of Liturgy in the Patristic Age*, New York 1989, 45

26 Уп. Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, 2, 1, 9; 4, 1, 25; 11, 1, 92; 14, 1-2, 130 и 12, 1, 104

27 Уп. Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, 7, 1, 52

28 Уп. Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, 12, 1, 105

суестичког не протежу дуж цијеле Четрдесетнице, него да су изговорене у дане који су непосредно претходили Пасхи.²⁹

Рукопис *Mingana syr. 561*, који је откривен 1932. године у сиријском преводу, садржи шеснаест омилија које су приредили Raymond M. Tonneau и Robert Devreesse³⁰. Сам рукопис је јасно подијелен на два дијела, те тако на крају десете омилије налазимо напомену: „Zgotovljeno je pisanje deset homilija: Tumačenje Simvola vjere tri stotine i osamnaestorice (otaca na Nicejskom saboru), koje je sačinio odličnik i prijatelj Kristov Mar Teodor, biskup i tumač božanskih Pisama”.³¹ Одмах након тога, почиње једанаеста омилија, која носи наслов: „Tvojom snagom, Gospodine naš Isuse Kriste, isti blaženi Mar Teodor započinje pisati Tumačenje Otajstava svete Crkve, Gospodine, pomози mi, i daj da djelo privedem kraju”.³² Овом наслову слиједи једна омилија на Оче наш, а затим и три крштењске и двије ехаристичке омилије.³³ Први низ, као и код Кирила Јерусалимског, замишљен је као излагање чланова Никејског симбола вјере, а понегдје се даје појашњење које је у вези са каснијим развитком тринитарног питања у Цариградском символу. На неким мјестима Теодор узима у обзир и Антиохијски символ.³⁴ Теодор коментарише ова два симбола члан по члан, израз по израз, подвлачећи логику која је водила њихову композицију.³⁵ Други низ омилија је од великог и двојакког значаја: литургијског – јер нас изблиза упознаје са крштењском литургијом антиохијског амбијента пред крај четвртог вијека; доктринарног – јер нам омогућује да стекнемо прилично прецизну и поуздану представу о Теодоровом ставу о христолошком питању, и то на темељу цјеловитог списка, а не само фрагментарно.³⁶

У сиријској традицији ова два дијела омилија јесу два засебна дјела. Када кажемо засебна, то не значи да они нису међусобно сродни, пошто на почетку једанаесте омилије (*О молићви Господњој*), Теодор сам упућује на претходну омилију (*О Символу вјере*). Древна свједочанства овог Теодоровог дјела такође дају дводјелну подјелу. Како сматра Alphonse Mingana, први издавач Теодорових омилија 1932-1933. године,³⁷ сиријски превод је вје-

29 в. Т. Z. Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, xii-xiii

30 Tonneau – Devreesse, *Les homelies catechetiques de Theodore De Mopsueste*, ST 145, Citta del Vaticano, 1949.

31 Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, 91

32 Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, 92

33 в. Mazza, *нав. гјело*, 45

34 в. Т. Z. Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, XII

35 в. Т. Z. Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, XIII

36 в. Т. Z. Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, XII

37 в. Т. Z. Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, XII

роватно сачињен од стране двије различите личности и у два различита временска наврата, што би значило да је други дио преведен неколико година након првог.³⁸

Опширно изложење Символа вјере, које је утврђено од стране триста осамнаест саборских Отаца, било је довољно за поучавање катихумена; они су се на тај начин изграђивали на широкој и дубокој основи вјере, која је чврсто усидрена у хришћанској догми Никејско – Цариградског сабора, што и јесте намјера ових десет омилија. У мистагоским омилијама Теодорова намјера засигурно јесте да катихуменима пружи сагледавање вјере из продубљене егзистенцијалне и духовне перспективе, али ово сâмо није довољно да објасни постојање ових омилија. Постоји, заправо, специфичан разлог због чега је он изговорио ове мистагоске омилије: да би објаснио обред крштења и Евхаристије на строго теолошким основама. Такву основу очигледно није могло дати тумачење Символа вјере.³⁹

Саме омилије нису писане за радним столом, него су стваране у живом говору, што наравно не значи да се Теодор није студиозно за њих припремао. На основу тог живог говора су их вјероватно тахиграфи припремили Теодору за дораду. Тако, ове омилије, иако су изговорене у присном додиру са катихуменима⁴⁰ којима се он обраћа, јесу право, студиозно теолошко дјело.⁴¹ Теодор говори катихуменима понекад уз ризик да га они не разумију. Говор му је једноставан, са мало слика, без лирских и поетских призвука. Присутност катихумена му често измиче из размишљања. Усмени и дидактички стил потврђује се нарочито у понављањима, онда када му је стало да чврсто усади темељне истине вјере.⁴²

38 в. Mazza, *нав. гјело*, 45-46

39 в. Mazza, *нав. гјело*, 49

40 Ријеч *омилија*, у свом класичном смислу, означава присан пријатељски разговор, чак и одгајање или присан однос и општење учитеља и ученика. У Новом Завјету се појављује са истим значењем (уп. 1Кор 15, 33; Лк 24, 15; Дап 20, 11). У овом значењу се, надаље, употребљава у црквеном језику до четвртог вијека и на Истоку и на Западу. Од времена блаженог Августина отпочиње стручније сужавање значења овог израза. Омилијом (*homilia*) се назива проповијед која се односи на једно библијско зачало, и има аналитичко – ерминевтички карактер, а бесједом (*sermo*) проповед која је независна од библијских текстова и синтетички развија једну тему (в. Јован М. Фундулис, *Омилијика*, Краљево 2011, 11).

41 в. Т. Z. Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, vi

42 в. Т. Z. Tenšek у: Teodor Mopsuestijski, *нав. гјело*, xiii. Исто чини и Кирило Јерусалимски, који и сâм то потврђује ријечима: „Често вам понављам једно исто да би се то утврдило у вашем уму” (Свети Кирило Јерусалимски, *Кашихезе*, Београд – Ваљево – Србиње 2001, 11, 19, 126). Попут апостола Павла, који пише Филипљанима: „Јер мени није досадно писати вам једно исто, а вама је укрепљење” (Фил 3, 1).

Закључак

Познато је да се четврти и пети вијек сматра златним добом хришћанске проповиједи. Један од разлога за то јесте што се у том периоду клир налазио пред интелектуално развијенијом паством у односу на претходне вијекове, што је имало за последицу улазак у клир људи с великим образовањем и риторском ученошћу, који су одговарајући и на своје личне изборе и склоности, али и на захтјеве црквене заједнице, дали већи акценат на спољашњи изглед традиционално смјерне хришћанске проповиједи.⁴³ Клирици су образовани у друштвеним школама и, између осталог, изучавали су и реторику и дијалектику, које су, уосталом, предаване и у хришћанским катихетским школама Александрије и Антиохије. Многи од њих имали су и вишестрано енциклопедијско образовање и истицали су се и у свјетовној филозофији. Проповијед је, тако, у стручном смислу, задобила реторички изглед, дошла је под утицај такозваног азијског реторичког начина произношења и постала је живописнија и систематичнија.⁴⁴ Свештенослужитељи катихете су подучавали катихумене и новопросвијетљене систематским проповиједима – поучавањима, у којима су тумачили и анализирали догму, етос и хришћанско богослужење.⁴⁵ Тако, у проповједничкој пракси стоји чист допринос хришћанској катихези, чијим дугогодишњим слушаоцима, проповијед у дугом периоду катихезе пружа у највећој мјери јасну и потпуну слику онога шта треба да верују и шта треба да чине „вјерујући и дјелајући”.⁴⁶ Управо у том и таквом контексту треба сагледавати и катихетске омилије Теодора

43 На црквеним сабрањима проповједали су епископи, презвитери, а можда и ђакони, те су стога и канони захтијевали добро познавање Светог Писма и способност поучавања (в. Фундулис, *нав. дјело*, 25). У том смислу и IX канон Трулског сабора говори: „Предстојници (= *епископи*) Црква треба сваки дан, а особито у Дане Господње (*ἐν ταῖς Κυριακαῖς* = у Недеље), да уче сав клир и народ речима Благочешћа (*τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους* = науци Православља), изабирајући из божанственог Писма мисли и судове Истине, и да не преступају већ установљене одлуке (*ῥόγους*) или предање богоносних Отаца. Него, ако се и покрене (као нејасна) нека светописамска реч, нека је не тумаче другачије, него како су је изложили у својим списима светила и учитељи Цркве (= *Свети Оци*), и нека у њима већма благоуспевају (*εὐδοκείτωσαν* = *добро најређују*), него ли да састављају своје науке (*λόγους* = беседе), јер бива, кад су у томе неискусни, да се удаље од доличнога (смисла). Јер кад народи, науком напред речених Отаца, дођу до познања основних (истина) и врлина, и до онога што је некорисно и за одбацивање, онда (свој) живот преуређују на боље, и не бивају заробљени слабошћу незнања, него, пазећи на науку (у Цркви), располажу собом тако да не падају у зло, и спасење своје изграђују, страшећи се и претећих казни”. Док 58. конон Светих апостола пријети одлучењем и лишавањем чина клирицима који услед немара и љености запостављају дјело поучавања.

44 в. Фундулис, *нав. дјело*, 24

45 в. Фундулис, *нав. дјело*, 25

46 в. Фундулис, *нав. дјело*, 75

Мопсуестијског, који важи за једног од најкреативнијих егзегета патристичког периода и најистакнутијег представника антиохијске егзегетске традиције.⁴⁷

Литература

- Болотов Василије Васиљевич, Историја Цркве у периоду Васељенских сабора; Историја богословске мисли, Краљево 2006.
- Јевтић Атанасије, Источни оци и писци 4. и 5. века, Београд 2003.
- Карташов Антон Владимирович, Васељенски сабори, Београд 2009.
- Кубат Родољуб, Траговима Писма II, Београд 2015.
- Мек Леод Фредерик, Теодор Мопсуестијски: Христолошка прожетост његовог поимања Крштења и Причешћа, у: Годишњак, 14 (2015), 235-266.
- Нови Завјет, САСинод СПЦ (пр.), Београд 2009.
- Радић Драган, Теодор Мопсуестијски као тумач Светог писма, у: Српска теологија данас 2009 (2010), 216-229.
- Свети Кирило Јерусалимски, Катихезе, Мијатов М. (пр.), Београд – Ваљево – Србиње 2001.
- Свештени канони Цркве, Јевтић А. (пр.), Београд 2005.
- Фундулис Јован М., Омилитика, Краљево 2011.
- Carter Robert E., *Chrysostom's Ad Theodorum lapsus and the early chronology of Theodore of Mopsuestia*, у: *Vigiliae Christianae*, Vol. 16, No. 2 (Jun, 1962), 87-101.
- Kalantzis George, *The christology of Theodore of Mopsuestia as expressed in the greek fragments of his „Commentarius in evangelium Ioannis apostoli“*, A dissertation, Vol. I-II, UMI: 9731281, Evanston 1997, 553.
- Mazza Enrico, *Mystagogy: A Theology of Liturgy in the Patristic Age*, New York 1989.
- Teodor Mopsuestijski, *Katehetske homilije*, Tenšek T. Z. (пр.), Zagreb 2004.
- Tonneau – Devreesse, *Les homelies catechetiques de Theodore De Mopsueste*, ST 145, Citta del Vaticano, 1949.
- Ἰωάννου Χρυσόστομου, Τα εὐρισκόμενα πάντα, PG 47, Paris 1863, 309-316.

47 в. Кубат, нав. djelo, 263

Lazar Dačić

The Church of The Holy Ascension, Subotica

exapostilar@gmail.com

LIFE AND WORK OF THEODORE OF MOPSUESTIA

Summary

This article brings forth a concise survey of the life and work of Theodore of Mopsuestia (352-428), as well as the very evolution from the conflict - following his death - to the final condemnation at the Council of Constantinople in 553. Alongside his surviving works, special attention will be given to the Catechetical homilies, abundant in liturgical material, and in that view, in our opinion, reach quite further in content than the catechesis of Saint Cyril of Jerusalem or Saint John the Chrysostom.

Keywords: *Theodore of Mopsuestia, catechetical homilies, Diodore of Tarsus, exegesis, Ecumenical council, Cyril of Alexandria, heresy, Nestorius.*